

MUTAXASSIS KADRLARNI TAYYORLASH JARAYONIDA MULOQOT VA LIDERLIKNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Rayimov G'.R.

Harbiy aviatsiya instituti, AMT va MO kursi boshlig'i

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20806825>

Annotatsiya

Mazkur maqolada kasbiy tayyorgarlik jarayonida muloqot va liderlik kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari, pedagogik va psixologik texnologiyalari hamda ularning amaliy ahamiyati yoritilgan. Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsning kommunikativ va liderlik salohiyatini shakllantirish muhim omil sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, interfaol va innovatsion texnologiyalar asosida muloqot va liderlikni rivojlantirishning samarali usullari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: kasbiy tayyorgarlik, muloqot kompetensiyasi, liderlik, interfaol ta'lim, innovatsion texnologiyalar, professional rivojlanish.

KIRISH

Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida mutaxassis kadrlarni tayyorlash jarayoni tubdan o'zgarib bormoqda. Zamonaviy mehnat bozori faqatgina kasbiy bilim va texnik ko'nikmalarga ega mutaxassislarni emas, balki yuqori darajadagi muloqot madaniyati, jamoada ishlash qobiliyati va liderlik salohiyatiga ega shaxslarni talab qilmoqda. Shu bois kasbiy tayyorgarlik jarayonida kommunikativ va liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarb ilmiy-amaliy muammoga aylanmoqda.

Ta'lim jarayonida muloqot va liderlikni rivojlantirish texnologiyalarini joriy etish orqali talaba va mutaxassislarning ijtimoiy faolligi, mas'uliyati hamda professional moslashuvchanligi oshadi. Ushbu maqolada aynan shu masala ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

1. KASBIY TAYYORLIK TUSHUNCHASINING NAZARIY ASOSLARI

Kasbiy tayyorgarlik zamonaviy ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, shaxsning tanlagan kasbida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni shakllantirish jarayonini anglatadi. Bugungi globallashuv va mehnat bozorining tezkor rivojlanishi sharoitida kasbiy tayyorgarlikka bo'lgan talablar sezilarli darajada o'zgardi. Endilikda mutaxassis faqat o'z sohasiga oid bilimlarga ega bo'lishi bilangina cheklanib qolmasdan, balki o'z bilimlarini real vaziyatlarda qo'llay olish, muammolarni mustaqil hal etish, jamoada samarali ishlash va boshqaruv qarorlarini qabul qilish qobiliyatiga ham ega bo'lishi zarur.

Pedagogik nazariyalarda kasbiy tayyorgarlik ko'pincha uzluksiz rivojlanish jarayoni sifatida talqin qilinadi. Bu jarayon ta'lim oluvchining shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy rivojlanishini o'z ichiga oladi. Zamonaviy kompetensiyaviy yondashuvga ko'ra, kasbiy tayyorgarlikning asosiy maqsadi bilimlarni yod olish emas, balki ularni amaliyotga tatbiq eta oladigan, mustaqil fikrlaydigan va mas'uliyatli mutaxassisni tayyorlashdan iboratdir. Shu sababli kasbiy tayyorgarlik tizimida nazariy va amaliy mashg'ulotlarning uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Kasbiy tayyorgarlikning muhim tarkibiy qismlaridan biri nazariy bilimlar majmuidir. Nazariy bilimlar mutaxassisning kasbiy faoliyati uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi va professional tafakkurni shakllantiradi. Biroq faqat nazariy bilimlarga ega bo'lish yetarli emas,

chunki bilimlar amaliy faoliyatda sinovdan o'tmasa, ularning samaradorligi past bo'ladi. Shu bois amaliy faoliyat tajribasi kasbiy tayyorgarlikning ajralmas qismi hisoblanadi. Amaliy mashg'ulotlar, ishlab chiqarish amaliyoti va real vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar orqali talabalarda professional ko'nikmalar shakllanadi.

Kasbiy tayyorgarlikda ijtimoiy-psixologik kompetensiyalar ham muhim o'rin tutadi. Ushbu kompetensiyalar shaxsning jamoadagi o'rni, boshqalar bilan munosabati, muhitga moslashuvchanligi va stressga chidamliligini belgilaydi. Zamonaviy kasbiy muhitda insonlar bilan ishlash, jamoani tushunish va ijtimoiy vaziyatlarni to'g'ri baholash katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, xizmat faoliyatida muloqot va liderlik qobiliyatlari mutaxassisning kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, faqat bilimga asoslangan tayyorgarlik zamonaviy kasbiy talablarni qondira olmaydi. Mutaxassis o'z bilimlarini aniq, tushunarli va ishonchli tarzda ifodalay olishi, jamoada yetakchilik qilishi, mas'uliyatni o'z zimmasiga olishi va tashabbuskor bo'lishi zarur. Shu sababli kasbiy tayyorgarlik jarayonida muloqot va liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish ustuvor pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

2. MULOQOT KOMPETENSIYASINING KASBIY FAOLIYATDAGI AHAMIYATI

Muloqot kompetensiyasi shaxsning axborotni aniq yetkazish, suhbatdoshni to'g'ri tushunish, o'zaro munosabatlarni samarali yo'lga qo'yish va ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish qobiliyatini ifodalaydi. Kasbiy faoliyat jarayonida muloqot insonlar o'rtasidagi hamkorlikni ta'minlovchi asosiy vosita bo'lib, u ish jarayonining sifatiga va natijasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Samarali muloqot mavjud bo'lgan jamoalarda ish unumdorligi yuqori bo'ladi, kelishmovchiliklar esa minimal darajaga tushadi.

Kasbiy faoliyatda muloqot birinchi navbatda jamoaviy hamkorlikni ta'minlash vazifasini bajaradi. Har bir xodim o'z vazifasini aniq tushunishi va uni bajarish jarayonida boshqalar bilan samarali aloqada bo'lishi zarur. Muloqot orqali topshiriqlar aniqlashtiriladi, muammolar muhokama qilinadi va umumiy maqsadlar belgilanadi. Agar muloqot yetarli darajada rivojlanmagan bo'lsa, noto'g'ri tushunishlar, nizolar va ish samaradorligining pasayishi yuzaga keladi.

Muloqot xizmat faoliyatida yuzaga keladigan kelishmovchiliklarni bartaraf etishda ham muhim ahamiyatga ega. Turli fikrlar va qarashlarning mavjudligi tabiiy hol bo'lib, ularni to'g'ri muloqot orqali muvofiqlashtirish mumkin. Ochiq va madaniyatli muloqot nizolarni oldini olish yoki ularni ijobiy hal etishga yordam beradi. Shu bilan birga, muloqot shaxsning professional imidjini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Nutqi ravon, fikrini aniq ifodalay oladigan va boshqalarni hurmat qiladigan mutaxassis jamiyatda va kasbiy muhitda yuqori obro'-e'tiborga ega bo'ladi.

Kasbiy faoliyatda qaror qabul qilish jarayoni ham samarali muloqot bilan chambarchas bog'liq. Turli fikrlar, takliflar va tajribalar almashinuvi orqali eng maqbul qarorlar qabul qilinadi. Ayniqsa, murakkab va mas'uliyatli vaziyatlarda muloqot qarorlarning sifatini oshiradi. Kasbiy tayyorgarlik jarayonida og'zaki, yozma va noverbal muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish shu sababli muhim hisoblanadi.

Zamonaviy raqamli muhitda masofaviy muloqot ko'nikmalariga ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Onlayn uchrashuvlar, elektron yozishmalar va virtual jamoalarda samarali muloqot qila olish bugungi mutaxassis uchun muhim kompetensiyaga aylandi. Shu bois kasbiy

tayyorgarlik jarayonida raqamli kommunikatsiya madaniyatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilishi zarur.

3. LIDERLIK TUSHUNCHASI VA UNING KASBIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI

Liderlik shaxsning boshqalarni ma'lum bir maqsad sari yetaklash, ularni ilhomlantirish va jamoaviy faoliyatni samarali boshqarish qobiliyatidir. Zamonaviy kasbiy muhitda liderlik faqat rahbarlik lavozimi bilan bog'lanmaydi, balki har bir mutaxassisning tashabbuskorligi, mas'uliyati va faolligida namoyon bo'ladi. Bugungi tashkilotlar o'z xodimlaridan mustaqil qaror qabul qila oladigan, muammolarni hal etishda faol ishtirok etadigan va jamoaga ijobiy ta'sir ko'rsata oladigan liderlik fazilatlarini talab qilmoqda.

Kasbiy faoliyatda liderlik tashabbuskorlik va mas'uliyat bilan chambarchas bog'liq. Lider vaziyatni to'g'ri baholay oladi, muhim qarorlarni o'z vaqtida qabul qiladi va natijalar uchun javobgarlikni o'z zimmasiga oladi. Strategik fikrlash liderga uzoq muddatli maqsadlarni belgilash va ularni amalga oshirish yo'llarini rejalashtirish imkonini beradi. Bu esa tashkilotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Muammolarni tez va samarali hal etish liderlikning muhim belgilaridan biridir. Lider murakkab vaziyatlarda sarosimaga tushmay, vaziyatni tahlil qiladi va eng maqbul yechimni topishga intiladi. Shu bilan birga, u jamoa a'zolarini rag'batlantira olishi, ularning imkoniyatlarini ochib berishi va umumiy maqsad sari birlashtira olishi lozim. Bunday yondashuv jamoada ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi va ish samaradorligini oshiradi.

Kasbiy tayyorgarlik jarayonida liderlikni rivojlantirish shaxsning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim jarayonida liderlik salohiyatini shakllantirishga qaratilgan mashg'ulotlar talabalarining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, ularni faol va mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalaydi. Shu bois liderlikni rivojlantirish zamonaviy kasbiy tayyorgarlikning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

MULOQOT VA LIDERLIKNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Kasbiy tayyorgarlik jarayonida muloqot va liderlikni rivojlantirish uchun turli pedagogik va psixologik texnologiyalardan foydalaniladi. Interfaol ta'lim texnologiyalari bu borada alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular ta'lim oluvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Trening va seminarlar orqali talabalar jamoada ishlash, o'z fikrini erkin ifodalash va boshqalarni tinglash ko'nikmalarini egallaydi. Rol o'yinlari va keys-stadi usuli esa real kasbiy vaziyatlarni modellashtirish orqali muammolarni hal etish va qaror qabul qilish qobiliyatlarini shakllantiradi.

Psixologik texnologiyalar muloqot va liderlikni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Emotsional intellektni rivojlantirish mashqlari shaxsning o'z his-tuyg'ularini anglash va boshqarishiga yordam beradi. Stressni boshqarish usullari kasbiy faoliyatda yuzaga keladigan bosimlarga bardosh berish imkonini yaratadi. Jamoaviy treninglar esa ishonch, hamkorlik va o'zaro hurmat muhitini shakllantiradi.

Innovatsion va raqamli texnologiyalar ham muloqot va liderlikni rivojlantirishda keng qo'llanilmoqda. Onlayn ta'lim platformalari masofadan turib trening va seminarlar o'tkazish imkonini beradi. Virtual simulyatsiyalar orqali murakkab kasbiy vaziyatlar sun'iy muhitda mashq qilinadi. Sun'iy intellekt asosida baholash tizimlari esa shaxsning rivojlanish darajasini aniqlash va individual yondashuvni ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu texnologiyalar mutaxassislarni real kasbiy vaziyatlarga tayyorlashda samarali vosita hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kasbiy tayyorgarlik tizimida muloqot va liderlikni rivojlantirish texnologiyalarini qo'llash zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu texnologiyalar orqali mutaxassislarning nafaqat kasbiy bilimlari, balki ijtimoiy faolligi, mas'uliyati va yetakchilik salohiyati ham rivojlanadi. Natijada raqobatbardosh, zamon talablariga mos kadrlar tayyorlash imkoniyati kengayadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Karimova G.M. Kasbiy pedagogika asoslari. – Toshkent, 2020.
2. Muslimov N.A. Pedagogik kompetensiya va innovatsion yondashuvlar. – Toshkent, 2019.
3. Goleman D. Emotional Intelligence. – New York, 2018.
4. Northouse P. Leadership: Theory and Practice. – Sage Publications, 2021.
5. Xolmatov B.X. Ta'limda interfaol metodlar. – Toshkent, 2022.